

interview

Theologie op leven en dood ‘Eén persoon is geen persoon. Wie we zijn, wordt ons geschonken’

DOOR TJERK DE REUS

Zuster Hildegard Koetsveld vertaalde een verrassend theologisch boek: *Gemeenschap en andersheid*, van Ioannis Zizioulas. Ze is er diep van onder de indruk: “Deze vertaling is geboren, niet bedacht.”

“Dit is precies wat we nodig hebben”, zegt zuster Hildegard C. Koetsveld (1955). Ze wijst op het boek van de Grieks-orthodoxe theoloog Ioannis Zizioulas dat voor haar op tafel ligt. Ze is er zichtbaar blij mee. De afgelopen jaren werkte zij intensief aan de vertaling ervan.

In *Gemeenschap en andersheid*, zoals de boektitel luidt, gaat het om een ‘theologie van de persoon’. Zuster Hildegard legt graag uit hoe je dat moet begrijpen: “Zizioulas denkt vanuit één kern, een grond-intuïtie: de betekenis van het persoon-zijn. Wat houdt het in dat jij en ik personen zijn? En dat God, het uiteindelijke en het absolute, een persoon is? Dit zijn de kernvragen. Van hieruit kijkt Zizioulas naar alle kanten: naar de Drie-ene God, naar de Kerk als gemeenschap in diversiteit en naar thema’s als vrijheid en liefde, kunst en ecologie.”

ECHT GERAAKT

Van haar enthousiasme voor de theologie van Zizioulas heeft zuster Hildegard de afgelopen jaren geen geheim gemaakt. Ze is er van onder de indruk. “Deze vertaling is geboren, niet bedacht”, merkt ze dan ook op.

In de Onze-Lieve-Vrouwe-abdij te Oosterhout, waar zij woont met zo’n twintig andere benedictinessen, zwaait ze de scepter over het gastenverblijf. Desgevraagd geeft zuster Hildegard cursussen over verschillende onderwerpen aan groepen die te gast zijn. Een aantal jaar geleden was er een groep die haar vroeg: ‘Waar bent u zelf enthousiast over? Vertel ons daar wat van!’ Zuster Hildegard wist meteen dat het over Zizioulas zou moeten gaan. Ze vertaalde voor deze cursisten een stuk uit de inleiding van zijn boek.

“De reacties waren bijzonder”, herinnert ze zich. “Mensen waren echt geraakt. Ze voelden aan dat Zizioulas iets wezenlijks ter sprake brengt. Toen vroeg men: gaan we hiermee verder, de volgende keer? Dat hebben we gedaan. Zo is het vertaalwerk op gang gekomen, want het Engels blijkt bij het lezen een extra barrière. Inmiddels bestaat de groep al zo’n zeven, acht jaar. En ondertussen zijn er ook andere groepen ontstaan met wie ik het boek van Zizioulas lees.”

DE EUCHARISTIE

Gaandeweg vertaalde zuster Hildegard verder, de jaren door, met als resultaat het nu verschenen boek. Ze beleefde er al die tijd veel plezier aan, maar ze praat het liefst niet te veel over haar eigen inspanningen. Het vertaalwerk zou trouwens nooit zijn gelukt als ze niet door tal van mensen was geassisteerd, benadrukt ze. Ze vertelt graag over de inspiratie die Zizioulas haar zelf geeft, over wat die mogelijk kan betekenen voor de lezer, of zelfs: voor de Kerk vandaag.

‘Andersheid’ is een belangrijk begrip dat Zizioulas vaak in zijn boek gebruikt als het over de persoon gaat. Hij bedoelt ermee dat de persoon volstrekt uniek is. Een ware persoon blijft altijd de ‘ander’ en is nooit te vangen in iets algemeen. Ook de gemeenschap doet de andersheid van de persoon niet te niet. Gods zijn is nu juist relatie tussen de drie personen. Dit is het model voor Kerk zijn en mens zijn. Die andersheid bepaalt de relatie tussen God en zijn schepping en tussen mensen onderling. Ze blijven de ander voor elkaar. De concrete persoon is bestemd om altijd voort te bestaan.

Zuster Hildegard benadrukt dat Zizioulas met deze denkbeelden een echt oosters-orthodoxe theoloog is. “Hij is een schouwer”, legt ze uit. “Het zien is belangrijk. De Eucharistie is voor hem van centrale betekenis. Ze is het gebeuren van ware gemeenschap tussen twee ‘partijen’ die zó anders zijn! Hier wordt

Zuster Hildegard Koetsveld: “In de Eucharistie, en in heel het leven van de navolging, worden we volgens Zizioulas van individu tot persoon.” | Foto: Tjerk de Reus

de vereniging tussen God en zijn schepping het meest ervaarbaar. Ervaring dan niet in psychologische zin. Zizioulas bekritiseert de westerse tendens om heel het denken te ver-psychologiseren. Hij werkt vanuit de ontologie: hij stelt de vraag naar het zijn. In de Eucharistie gaan gemeenschap en andersheid volmaakt samen. We komen weer in relatie met onze Schepper.”

‘Ons unieke menszijn komt pas tot leven in de verhouding met God en de medemens’

KLOOSTER

Bij dat ‘in gemeenschap’ treden, verliezen we dus niet onze eigenheid, benadrukt zuster Hildegard: “Voor Zizioulas is ‘individu’ een negatieve term, de afgezonderde mens in zijn betrokkenheid op zichzelf. Dat is het wezen van de zonde, zegt hij. In de Eucharistie, en in heel het leven van de navolging, worden we van individu tot persoon. Een persoon die andere personen in zijn persoon ‘opneemt’ en zelf ‘woont’ in de Ander. Eén persoon is geen persoon, zegt Zizioulas. Wie we zijn, wordt ons geschonken door de Ander. Zizioulas kan dus zeggen dat gemeenschap andersheid voortbrengt. Ons unieke mens zijn komt pas tot leven in de verhouding met God en de medemens.”

Deze theologie van de persoon trof zuster Hildegard als lid van een hechte gemeenschap van kloosterzusters. “Vaak hoor je in kloosterkringen zeggen dat de gemeenschap uiteindelijk prioriteit heeft. Dat er tegenwoordig niet zoveel mensen meer zijn die intreden, wordt dikwijls in verband gebracht met het heersende individualisme. Maar in het individualisme ligt een legitiem verlangen naar vrijheid, naar jezelf te mogen worden. Zizioulas neemt dit serieus, evenzeer als het verlangen naar gemeenschap. Ik begrijp goed dat mensen dit als spanningsvol ervaren. Maar in de Drie-ene God zien we dat zowel het gemeenschap zijn als het persoon zijn God maakt tot wie Hij is. Wij worden geroepen ons daaraan te spiegelen. Dan kan er een proces van zuivering beginnen. Onze zelfliefde moet omgebogen worden in een beweging naar de ander toe. Wij ontvangen ons persoon zijn van de Ander. De beweging naar het ik is uiteindelijk een doodlopende weg.”

LEVEN OF DOOD

Nu het boek er is, komen de reacties binnen. Het lijkt iets los te maken. De naam van bisschop Gerard de Korte is erin te vinden: hij schreef een voorwoord, waarin hij wijst op het fundamentele belang van Zizioulas’ theologie: “Het visioen van gemeenschap in andersheid is volgens Zizioulas geen kwestie van gevoel of moraal, maar een kwestie van leven en dood.” Dit kan zuster Hildegard alleen maar beamen. “Tijdens het tijdrovende werk

aan de vertaling, werd ik steeds gemotiveerd door de overtuiging: hier worden mensen rijker van! Dit boek kan de Kerk verder helpen en kan gesecculariseerde zoekers zicht geven op de fundamentele vragen. In de leesgroepen die ik leidde, hoorde ik mensen zeggen: ‘Hier kan ik nog wel even mee bezig zijn.’ Dat is ook mijn ervaring. Deze grote hedendaagse denker geeft een nieuw perspectief. Hij kent de moderniteit grondig, terwijl hij tegelijkertijd diep geworteld is in de leer van de kerkvaders, Bijbel en liturgie. Hij wijst een weg aan waarop we verder kunnen.” ●

‘Het visioen van gemeenschap in andersheid is volgens Zizioulas een kwestie van leven en dood’

recensie

Aandacht voor kerkvaders

“We voelen ons steeds meer bedreigd door de aanwezigheid van de ander”, schrijft Ioannis Zizioulas (1931) in de inleiding van zijn boek *Gemeenschap en andersheid*. Dat is de urgentie van dit omvangrijke en grondige boek. Op het eerste gezicht lijkt het vooral te gaan over theologische en filosofische vragen in de context van de vroege Kerk. Toch is Zizioulas zich ook sterk bewust van tijd waarin hij leeft. Het verkrummen van gemeenschapsverbanden, de dominante plek die het ego krijgt in onze belevingscultuur, de reductie van de mens tot een chemisch en biologisch mechanisme – het valt allemaal te relateren aan wat Zizioulas met heldere precisie ter sprake brengt. Het boek bevat een achttal hoofdstukken, die de ‘theologie van de persoon’ van allerlei kanten benaderen. Zo schenkt Zizioulas veel aandacht aan de Cappadocische kerkvaders (drie kerkvaders uit de vierde eeuw) en aan de heilige Maximus Confessor (zevende eeuw). Hij schrijft uitvoerig over de kerkelijke discussies over de Drie-eenheid en de twee-naturenleer. Dat doet hij op een manier die deze thema’s weer ‘spannend’ maakt. Daarbij zijn filosofen en schrijvers als Dostojevski, Sartre, Heidegger en Levinas zijn gesprekspartners. (Tjerk de Reus)

Ioannis Zizioulas, *Gemeenschap en andersheid* – Theologie van de persoon

Uitgeverij: Skandalon

Pagina’s: 400 | € 36,50

ISBN: 978 94 92183 82 8